

קנין בשבת

וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך אל תונו איש את אחיו: (ויקרא כה, יד)

טעם האיסור

(ביצה לו, ב) כל שחייבין עליו משום שבות משום רשות משום מצוה בשבת חייבין עליו ביום טוב ... ואלו הן משום מצוה לא מקדישין ולא מעריכין ולא מחרימין ולא מגביהין תרומה ומעשר, כל אלו ביום טוב אמרו קל וחומר בשבת, אין בין יום טוב לשבת אלא אוכל נפש בלבד. ובגמ' ואלו הן משום מצוה לא מקדישין ולא מעריכין ולא מחרימין - גזרה משום מקח וממכר. ופרש"י דלמקח וממכר דמו, שמוציא מרשותו לרשות הקדש, ומקח וממכר אסור מן המקרא דכתיב ממצוא חפצך ודבר דבר (ישעיהו נח), אי נמי מקח וממכר אתי לידי כתיבה שטרי מכירה. וכ"כ הרמב"ם (שבת כג, יב) וז"ל כותב מאבות מלאכות ... ואסור ללוות ולהלוות גזירה שמא יכתוב, וכן אסור לקנות ולמכור ולשכור ולהשכיר גזירה שמא יכתוב ... אבל לשאול ולהשאיל מותר, שואל אדם מחבירו כדי יין וכדי שמן ובלבד שלא יאמר לו הלויני.

אי עביד לא מהני

עוד כתב הרמב"ם (מכירה ל, ז) שהמוכר או הנותן בשבת ואין צריך לומר ביום טוב אף על פי שמכין אותו מעשיו קיימין, וכן כל מי שקנו מידו בשבת הקניין קיים וכותבין לאחר השבת ונותנין.

והנה כתוב בשו"ע (חו"מ רח, א) וז"ל מקח שנעשה באיסור, כגון שהוסיף בשווי המקח בשביל המתנת המעות, או שפסק קודם שיצא השער ולא היה לו למוכר, (וכן אם נשבע או נדר שלא למכור, ועבר ומכר), ונתקיים בקנין או באחד מדרכי ההקנאות, המקח קיים ויתן כשער של היתר, ואין אחד מהם יכול לבטל המקח.

והק' המפרשים מהא דפסק הרמ"א (יו"ד רל, א) שכל מי שנשבע שלא לעשות איזה דבר, כגון שנשבע שלא למכור חפץ פלוני, ועבר ומכרו, אין במכירתו כלום, הואיל ועבר על שבועתו. ועי' בסמ"ע שהעיקר כמו שפסק ביו"ד.

יומא קגרים

והק' הט"ז א"כ קשה מההיא דנפסק בשו"ע (חו"מ קצה, יא) שאע"פ שאין קנין בשבת קנין סודר אם קנו, אע"פ שעשו עבירה קנו, ולא אמרינן אי עביד לא מהני. אלא ע"כ צ"ל דכל שיש איסור מצד עצמו אומרים אי עביד לא מהני, וכההיא דפרק האשה שנפלו (כתובות פא, ב), השתא דאמרי רבנן לא לזבין בנכסי אחיו אי עביד זבין לא הוי זבינא, מטעם כל מאי דאמרי רבנן לא תעביד אי עביד לא מהני, משא"כ במוכר בשבת שהאיסור מצד שהיום גורם. ומביא ראיה מההיא דפרק מרובה זרוק לי גניבתך בשבת ותקנה לי חצרי, דקני אף על גב שהוא חייב מיתה כדאיתא שם. ומשו"ה נמי בנשבע שלא למכור נכסיו, הוי האיסור מצד השבועה ולא מצד המכירה עצמה, הויא מכירה בדיעבד. ומשו"ה נמי במקח שנעשה באיסור, אין האיסור בעיקר מכירה רק בתוספת דמים, ע"כ אי עביד מהני. וסברא טובה היא לחלק כן, דדוקא ביש ריעותא בעיקר המעשה הוי כאילו לא נעשה.

שוחט בשבת

מה שהביא מההיא דפרק מרובה אינו מוכרח, דיעויין בשו"ת הגרע"א (מהדו"ק סי' קכט) שמביא דברי הרי"ף (פ' משילין) דאי עבר ואקני בשבת דמהני, והביא ראיה מירושלמי שכותב "וכלן מה שעשה עשוי", והק' אמאי לא הוכיח דינו ממתני' מפורשת דהשוחט בשבת שחיטתו כשירה, אלא ע"כ דבשוחט דהאיסור משום נטילת נשמה, וגם לכשתאמר דלא מהני והוי כנוחר, מ"מ עבר העבירה דהרי נטל הנשמה ותיקן להוציא מידי אבר מן החי, ולא תוכל לומר בזה דלא מהני התיקון וישאר אבר מן החי, שהרי מתה לפניך.

גם בפ' מרובה (ב"ק ע, ב) באומר בשבת עקוץ לי תאנה וזרוק גניבותיך לחצרי, לא אמרינן דלא קנה הגניבה משום אי עביד לא מהני, כמו שהקשה השל"ג פ' משילין, והיינו טעמא משום דעבירה דקציצת תאנה וזריקה לחצר לא יתוקן ע"י שנאמר דלא מהני, ואי מצד דמכירה גופא היא איסור, הא זהו רק דרבנן ורבא לא אמר אלא כל מה דאמר רחמנא לא תעביד.

ומה דלא הוכיח הרי"ף הנ"ל מהך דמכר בשבת מהני, י"ל כמ"ש הש"ך (חו"מ סי' רח, ב) כיון דמכירה הוא דרבנן ומה"ת מהני מכירתו חייב ד' וה' ואף אם מדרבנן לא מהני, ועי"ש שכתב דפשיטא דמשום תקנתא דרבנן לא פטרינן ליה מד' וה', כדמוכח בכל הסוגיא דמרובה דלמאן דפטר מד' וה' בשחיטה שאינה ראויה היינו דוקא בשחיטה שא"ר מדאורייתא, אבל באינה ראויה מדרבנן כגון מעשה שבת מדרבנן או בשוחט חולין בעזרה חייב בד' וה', אבל מירושלמי מוכח דאפי' מדרבנן הוי מכירה דהא קאי אמתני' דקתני אלו הן משום שבות דרבנן.

לצורך מצוה

כתב המרדכי (ביצה רמז תרעו) שבה"ג התירו להקנות ביום טוב משום מצוה, וכן לולב ואתרוג יוצאין בהן כל העם ע"י מתנה ע"מ להחזיר. ודכוותיה קונין משכב מרע ואפילו בשבת. וצ"ע הרי במשנה אומר גם לצורך מצוה, "ואלו הן משום מצוה", וצריך לחלק בין מצוה שצריך לעשות עכשיו לבין מצוה שאפשר למחר, וצ"ע. ועי' במג"א (שו, טו) שפשוט לפי"ז שלצורך שבת שרי, כמ"ש סי' שכ"ג ותקי"ו, היינו מה דאיתא שם (שכ"ג) שמותר לבקש מחנוני לתת לו אוכל בשבת ובלבד שלא יזכיר המעות, וכן (סי' תקטז) שמותר לשלוח לחבירו ביום טוב בהמה חיה ועוף אפילו חיים, ויינות שמנים וסלתות וקטניות, אבל לא תבואה, לפי שמחוסרת טחינה שהיא מלאכה האסורה ביו"ט. והנה שם (סעי' ג) ג"כ כתוב שמשלחים תפילין, כיון שראויים להניחם בחול. הרי לן שאע"פ שאינם לצורך יו"ו מותר, וצ"ל כמ"ש"כ המשנ"ב (ס"ק יב) שכיון שהוא נהנה ושמח במה שמשלח דורונות לחבירו ה"ז צורך שמחת יום טוב, משמע שהשמחה מצד המשלח לא מצד המקבל, וצ"ע.

אורח שרוצה לתת מתנה למארחו בשבת

ולפי"ז נראה שאורח שמגיע לסעודת שבת מותר לתת בקבוק יין להמארח שהרי יכול להשתמש בו לסעודת שבת, ואין צריך לזכות לו לפני שבת. ואולי י"ל שלא התירו אלא לצורך שבת, וכאן שיש לו לבעה"ב יין אולי אסור. אבל יש עוד עצה שיתנהו לו ולא יקנה אלא שנותן לו רשות להשתמש. אבל א"כ קצ"ע למה לא הוזכר בסי' שכ"ג שיתכוון שלא לקנות, ואולי מבואר בזה שאפילו אם לא התכוון לעשות קנין ממש עדיין אסור הואיל ומניח אצלו שיהיה "שלו" א"כ עדיין נראה כמקח וממכר, ואנו מותר אלא משום צורך שבת. ויש עוד עצה שיזכה היין ע"י אחר לפני שבת.

קנין סודר

ועי' בב"י (או"ח סימן תקכז) שתמה על המרדכי דאי בלשון מתנה בלא סודר, מאי איריא משום מצוה בלא מצוה נמי אמאי ליתסר. ואי בקנין סודר מאי מיתי מלולב הא גבי לולב לאו בקנין סודר מקנינן. ועוד דכיון דאפשר להקנות לו קמחו במשיכה, תו ליכא מצוה בקנין סודר ולמה התירוהו. ואפשר דאפילו להקנות במשיכה בלא קנין סודר סובר המרדכי דאסור משום דמיחזי כמקח וממכר, ובמקום מצוה התירו.

הטעם שקנין סודר יותר חמור, מבואר בשו"ע הרב (לקמן) משום דסתם "קנין" לכתיבה עומד. וצ"ע"ג שהרי אין עושין שטר על מטלטלין, א"כ בקנין סודר על מטלטלין לא אמרינן "לכתיבה עומד". ובאמת ברשב"ם (ב"ב קנו, ב) משמע שמטעם אחר קנין סודר יותר חמור, וז"ל ואע"ג דקנין דמי למקח וממכר, שהרי קונין בכליו של קונה שמקנה סודרו כדי לקנות בו המתנה, מבואר הטעם דהוי כמכירה שהקונה נותן הסודר ומקבל החפץ.

ומעיקר דבריו מדייקין האחרונים שאין אסור לתת מתנה בשבת אלא בקנין סודר. וכן מדייקין מפירוש המשנה להרמב"ם (סוכה פ"ג משנה יא) וז"ל אמר ה' ולקחתם לכם ביום הראשון, ובא בקבלה לכם משלכם, אם נתנו לו במתנה הרי זה מותר אף על פי שהיא על מנת להחזיר, כלל הוא אצלינו מתנה על מנת להחזיר שמה מתנה. ומותר ליתן מתנה ביום טוב, ולא כתב משום דהוי לצורך מצוה. אמנם כבר הבאנו מש"כ הרמב"ם בהל' מכירה שהמוכר או הנותן בשבת ואין צריך לומר ביום טוב אף על פי שמכין אותו מעשיו קיימין, משמע שמתנה אסור. וראיתי בספר בית מאיר (אה"ע סי' מה) שאדרכה מדייק מהרמב"ם (שבת כג, יב) דדוקא מכירה אסור ולא מתנה, שכתב שם וז"ל וכן אסור לקנות ולמכור ולשכור ולהשכיר גזירה שמא יכתוב, א"כ צ"ל שמש"כ בהל' מכירה שאסור גם בנתינה מיירי בקרקע שצריך מעשה קנין, א"נ במטלטלין בקנין סודר.

אמנם המג"א (שם) כתב דמשמע בעירובין (עא, א) דמקנה רשותא בשבת אסור אפילו בלא קנין סודר, דאמרינן התם לפי ב"ש אין ביטול רשות בשבת, ואמרינן דב"ש סברי ביטול רשות מיקנא רשותא הוא ומיקנא רשותא בשבת אסור, ובית הלל סברי אסתלוקי רשותא בעלמא הוא ואסתלוקי רשותא בשבת שפיר דמי. וכן משמע בגיטין (עז, ב) דאפילו לקנות בחזקה אסור, היינו ממה שהתירו להווא ש"מ להקנות לאשתו הקרקע שמונח בו הגט בקנין חזקה, כדי שלא תטרופ דעתו. וכ"כ הריטב"א (כתובות ז, א) על ההיא דאמרינן "אתפסוה מטלטלין לכתובתה", פירוש מבע"י דאלו בשבת אסור דהוי כקונה קנין בשבת דאסור אפי' לדבר מצוה אא"כ השעה דחוקה וכו', ונכון הוא זה אבל א"צ לכך דהכא אינו משכון גמור אלא שתסמוך דעתו עליו וה"ל כההיא דשואל כדי יין ומניח טליתו עליו. משמע דאפי' משכון אסור ליתן לדבר חול, ושם לא היה קנין סודר. ועוד דהא הקדש דמי למתנה ואסור, ר"ל דגם שם אין קנין סודר.

בעיקר ראיית המג"א מהריטב"א כבר העיר הבית מאיר (אבה"ע ס"ס מה) שלדבריו יש סתירה בדברי הר"ן, שהרי בכתובות (שם) כתב הר"ן כדברי הריטב"א, ואילו בביצה (ט, ב בדפי הרי"ף) כתב הר"ן שמי שלא הניח עירוב תבשילין לפי הצד שגם קמחו נאסר, היינו שלא יהיה מותר לאחרים לאפות את קמחו בעודה שלו משום קנס, דאז צריך לאקנויי בלשון מתנה בלא סודר אלא כשאר מטלטלין הנקנין במשיכה, כדי שיהיו אחרים מותרין לאפותו ולתת לו, מבואר בדבריו שרק בסודר אסור. וכן משמע שהבין הב"י (הנ"ל), שהביא דברי הר"ן ומיד אח"כ הביא המרדכי ותמה עליו שבלי סודר מותר גם שלא לצורך מצוה. א"כ דברי הר"ן סתרי אהדדי, שבכתובות כתב שאסור גם בלי קנין סודר ולא התירו אלא שם דלא הוי משכון אמיתי, ואילו בביצה כתב שהיכא דליכא קנין סודר מותר. וע"כ צ"ל שנתנית משכון יותר חמור ודומה יותר למקח וממכר, ולכן היה אסור גם בלי קנין סודר, אבל קנין בעלמא בלי סודר מותר אפילו שלא במקום מצוה.

לולי דבריו הייתי אומר שס"ל להר"ן שאפילו לצורך מצוה אסור בסודר, שהרי מיירי שם שהקנין לצורך מצוה, דהיינו מצות שמחת יו"ט שבלי הקנין לא היה אפשר לו לבשל משום שלא הניח עירוב תבשילין, ובכל זאת בקנין סודר אסור. אבל מדברי הב"י משמע שהבין בדברי הר"ן שבלי סודר מותר גם שלא למצוה ולכן תמה על המרדכי ולא על הר"ן, ודו"ק.

סבלונות

עוד הוכיח הב"מ שרק בקנין סודר אסור אבל במשיכה מותר, מדברי מהרי"ק (מהרי"ק שורש קע"א) הובא ברמ"א (אה"ע מה, א) בענין סבלונות שחיישינן לקידושין, ד"א דבמקום דהיה לנו למיחש שעשה איסור אם היה כוונתו לקדש בשליחות הסבלונות, כגון ששלח בשבת אז לא חיישינן לסבלונות. משמע שאין איסור בשליחות הסבלונות בשבת, דאל"כ הרי בכל מקרה עבר על איסור קנין בשבת, ומהכ"ת שאין כוונתו לקידושין.

וכבר הק' כן המקנה (קו"א סימן מה) וז"ל ולכאורה קשה דהא כתב הב"י (או"ח תקכו) בשם המרדכי דאסור ליתן דבר במתנה לחבירו ביום טוב ובשבת, א"כ אפי' לשם סבלונות איכא איסורא. עוד כתב דבלא זה אין לחוש לקדושין לפמ"ש התוס' בב"מ (י, ב) דאם יש בקדושין עבירה בטל השליחות משום שאין שליח לדב"ע, ומשמע דאפי' באיסור דרבנן נמי אין שליח לדבר עבירה דשייך ביה נמי דברי הרב ודברי התלמוד דברי מי

שומעין, א"כ בל"ז לא הוי קידושין כיון דבטל השליחות. ותי' המקנה די"ל דמיירי שנתן ליד השליח בחול דהיה יכול ליתן לה קודם השבת, ובזה לא שייך לומר דאין שליח לדבר עבירה, כיון שלא אמר לו ליתן בשבת. ובזה מיושב גם קושיא קמייתא דאי נימא דלשם סבלונות נתן זכה לה השליח מיד כשנתן לה דזכין לאדם שלא בפניו, וליכא איסורא בנתינתה לידה בשבת כיון דכבר זכה לה, אבל לשם קדושין אינה מקודשת עד שיתן לה. אך כתב שבמהרי"ק משמע להדיא שנתן ליד השליח בשבת. וצ"ל דס"ל דאף דאסור ליתן בשבת אין האיסור על הנותן אלא על המקבל כדאיתא בעירובין (עא, א) מיקני רשותא בשבת אסור, אסתלק רשותא בשבת שפיר דמי, משא"כ בקדושין דאיסור הוא גם עליו.

ובשו"ת חת"ס (אבה"ע סימן פב) מיישב הקושיא מהמג"א דלא משמע לאינשי איסורא בנתינת מתנות בשבת, משא"כ לקדש בשבת מפורסם איסורו. כך צ"ל לדעת מהרי"ק א"כ כ"ש יו"ט דמתנה מותר וקידושין אסור דלא ניהוש לסבלונות.

משמע שנקט החת"ס שכל האיסור בנתינת מתנה אינו אלא בשבת, אבל ביו"ט מותר, וצ"ע מהכ"ת לחלק הרי המקור של כל האיסור הוא המשנה בביצה דמיירי ביו"ט. ואולי המקור שלו הוא המשנה בביצה (יד, ב) משלחין כלים בין תפורין בין שאינן תפורין, ואף על פי שיש בהן כלאים והן לצורך המועד, אבל לא סנדל המסומר ולא מנעל שאינו תפור ... זה הכלל כל שנאותין בו ביום טוב משלחין אותו. ואמרינן בגמ' (שם טו, א) רב ששת שרא להו לרבנן לשדורי תפלין ביומא טבא, אמר ליה אביי והא אנן תנן כל שנאותין בו ביום טוב משלחין אותו, הכי קאמר כל שנאותין בו בחול משלחין אותו ביום טוב אלא שעדיין צ"ע מה ההבדל.

ושו"ר בהגהת הגר"ב טעם על המג"א שהביא דברי הרמב"ם בפיה"מ (סוכה ג, יג) שכתב להדיא שמותר לתת מתנה ביו"ט, (ולא כתב משום דהוי צורך יו"ט), ואילו המג"א הוכיח ממש"כ סוף הל' מכירה שאסור, אלא דצריך לחלק בין שבת ליו"ט, שביו"ט יש שמחה על המקבל מתנה והוי כצורך היום ומצוה. אבל עדיין צ"ע שהרמב"ם סוף הל' מכירה מיירי גם ביו"ט, וצ"ע ג.

שילוח פמוטים

על דרך זה כתב ג"כ הגרע"א בהגהותיו על המג"א, וז"ל ומדברי התוספת (שבת ס, א) דשילוח משום שמחת יו"ט חשיב כמו לצורך גופו, אמרתי להתיר לשלוח לחתן ביום חתונתו בשבת נרות כסף שלא הדליקו בו באותו שבת. דמשום שמחת חתן מקרי צורך גופו. מתוך דבריו מבואר שההיתר היא משום שמחת יו"ט, אלא שחידש דין בהל' מוקצה שזה נקרא "צורך גופו" ומותר לשלוח פמוטים.

קניית "עליות" בשבת ויו"ט

עוד כתב המג"א בשם היש"ש (פ"ה דביצה) דהכרזת המצות מי שיתן יותר הוא יזכה בה דמי טפי למקח וממכר, והיה נראה לאסור אם לא שנאמר שאין שייך מקח וממכר בדבר מצוה כ"א בחפץ הנקנה, וכל זה אינו אלא לישב המנהג בדוחק. אבל קניית מקומות בביהכ"נ וכן קניית האתרוגים מן הקהל אחר גמר מצותן אסור.

קניית האתרוג לצורך קיום המצוה

עוד כתב שם שבזמן מצותן אינו קונה האתרוג עצמו רק לצאת בו אפי' ביום ראשון, שהרי צריך להחזירו, אבל לקנות אתרוג או שופר ביו"ט נ"ל דאסור. ועי' במחצית השקל שר"ל, דאינו קונה אותו כי אם שיהיה שלו עד אחר שיצא בו, ויהיה כמתנה על מנת להחזיר דיוצא בו, ומציין לסי' תרנ"ח סעי' ד. וצ"ע שלכאורה במתנה ע"מ להחזיר הוי קנין גמור בתנאי להחזיר, א"כ למה יהיה מותר ביו"ט אם לא משום צורך יו"ט. ועי' במשנ"ב (סימן תרנח ס"ק יב) שמסביר למה מועיל ע"מ להחזיר, וז"ל דכשאמר חפץ זה נתון לך **נפקע כל כחו ממנו**, ומה שאמר ע"מ שתחזיר לי הוא רק תנאי כשאר תנאים שאדם יכול להתנות במכירתו ובמתנתו. וצ"ל שס"ל להמג"א שמתנה ע"מ להחזיר הוי כמתנה לזמן, וצ"ע. ועי' ברא"ש (סוכה פ"ג סי' ל) שהביא דברי הרי"ד שהקשה מה יש בין מתנה ע"מ להחזיר לשאול, **בשניהם הוא שלו עד שיטלנו**, ושניהם אין הגוף קנוי לו,

ותירץ דמתנה ע"מ להחזיר אינו חייב באונסין דלהכי יהביה ליה במתנה, מיהו כי איתיה בעיניה מיחייב לאהדורי ליה, וכיון דאינו חייב באונסין קרינא ביה לכם, אבל שאול שחייב באונסין לא קרינא ביה לכם, משמע שלא הבין הדברים כפשוטן שיש כאן מתנה גמורה בתוספת תנאי שחייב להחזירו, דא"כ מה הדמיון בין מתנה ע"מ להחזיר לשאלה.

ממשיך היש"ש שהמחזור כמו שנהגו חסידי אסטריך דכל מה שהוציא בפיו ליתן נותן לצדקה, אפי' קנה חבירו המצוה, א"כ הוי כקציצות דמים לצורך מצוה ולא דמי למקח וממכר כלל, ושרי אפי' קניית מקומות ובתים מהצדקה וכל ירא שמים יזהר בזה.

מנהג ישראל תורה

כתב הערוה"ש דיש מגמגמים במכירת המצוות דהוי ממש כמקח וממכר שזה נותן כך וזה מוסיף עליו, מ"מ אין זה כמקח וממכר דאטו יש בזה שיוי דמים, אלא שזה כמו שאומר אם אזכה בעלייה זו אני נותן כך וכך לצדקה, וזה אומר אני מוסיף על הצדקה אם אזכה לעלייה זו, ולכן יש מן החסידים הקדמונים שהיו נוהגים לשלם לבהכ"נ כל מה שרצו ליתן בעד העלייה אף שהשני הוסיף וכו', מיהו לדינא אינו כן שהרי על תנאי נדר, ומנהג ישראל תורה ואין לפקפק בה כלל. ופשיטא דלמכור מקומות ביהכ"נ אסור בשבת ויו"ט דזהו ממש כמקח וממכר שהרי יושב על המקום.

מתנה לחתן

ממשיך המג"א א"כ צ"ע מה שנוהגין ליתן במתנה כלים לחתן הדורש בשבת, ומה שקצת מחייבים ליתן כך וכך מעות אסור, דדוקא לגבוה שרי כמש"ל בשם הר"ן, דאם לא כן מה צריך לומר דיותר לפסוק צדקה, ותי' דהכא לא מחייב כלום באמירתו משא"כ בהקדש. ביאור דבריו כתב מחצית השקל שאותן בני אדם הבאים להנצל מאיסור זה ולכן אין מייחדים כלים כי אם מתחייבים כו', דכהאי גוונא קיל וקלש איסורו, וכמו שכתב מ"א (ס"ק יא) בשם הר"ן, ועל זה כתב המג"א דמכל מקום איסורא איכא, דדוקא לגבוה היינו לצורך מצוה הותר כהאי גוונא, ולא לדבר הרשות.

ומש"כ וי"ל דהכא לא מתחייב וכו', בא ליישב הנוהגים לחייב את עצמם ליתן, ואין מייחדים כלי ונותן מיד, דדוקא בהקדש דאמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט, וכן צדקה דרשינן (ר"ה ו, א) דכתיב (דברים כג, כד) בפיו זה צדקה, דבין בהקדש ובין בצדקה באמירה בעלמא אינו יכול לחזור והוי קנין גמור, לכן לא הותר אפילו התחייבות בעלמא כי אם משום צורך מצוה, מה שאין כן כאן דהמתחייב יוכל לחזור באמירתו א"כ על ידי האמירה עדיין לא זכה החתן בשום דבר וליכא קנין כלל, לכן הותר אפילו בדבר הרשות. אבל ליתן כלי מיד לחתן ודאי אסור, דהא קנה החתן מיד ע"י משיכה או הגבהה.

מש"כ המג"א שמותר "להתחייב" להחתן, אין כן דעת השו"ע הרב, יעוי"ש שכתב די"א שבמקום שנוהגין לומר לקורא בתורה מי שבירך והוא נודר לצדקה או לחזן, אסור לו לפסוק כמה יתן אלא יאמר לו סתם עשה לי מי שבירך, והמנהג להקל בזה מפני שמותר לפסוק צדקה בשבת. אבל מה שנוהגים קצת כשהחתן דורש בשבת שהם מחייבים עצמם ליתן כך וכך אחר השבת לא יפה הם עושים, שלא התירו לחייב עצמו אלא לצדקה וכיוצא בה משאר מצות, אבל לדבר הרשות אסור משום דדבר.

עוד כתב שהנוהגים ליתן כלים במתנה לחתן הדורש לא יפה הם עושים, שאסור ליתן שום דבר במתנה לחבירו בשבת ויו"ט, אלא מיני מאכל ומשקה שלצורך היום כמ"ש בס"ג שכ"ג, שהרי אפילו להקדיש לגבוה אסור והקדש דומה למתנה שיוצאה ג"כ לגמרי מרשותו לרשות חבירו. ואפילו נתן לו חדר ורוצה לקנותו ע"י סגירת הדלת שהיא נקראת חזקה לענין שלא יוכל לחזור בו הנותן אסור לסגרה בשבת, שאין קונין קנין בשבת בשום דרך מדרכי ההקנאה מפני שדומה למקח וממכר, ואין צריך לומר בקנין סודר שסתמו עומד לכתובה ושמא יכתוב בשבת.

ועי' בא"ר שמיישב מנהג העולם לתת מתנות לחתן הדורש בשבת דחשבינן נמי צורך מצוה להגדיל כבוד התורה ולשמח חתן וכלה, ולפעמים הם עניים.

מתנה לחתן הבר מצוה מהביכ"ג

בשו"ת יחזק דעת (ח"ג סי' כא) דן במה שנהגו בכמה בתי כנסת בישראל להעניק מתנה לחתן בר מצוה בשבת, שלכאורה מנהג זה עומד בסתירה למה שמבואר בפוסקים שאסור לתת מתנה בשבת.

ומביא דברי המרדכי (הנ"ל) שאסור לתת דבר לחבירו במתנה בשבת או ביו"ט שלא לצורך מצוה, אפילו בלא קנין סודר, משום שגם בזה נראה כמקח וממכר. וכן העלה החיד"א בברכ"י מדברי הרמב"ן והרשב"א והריטב"א (כתובות ז, א), וכן פסק המג"א (הנ"ל). ולפי הא"ר שגם זה נחשב לדבר מצוה, לשמח חתן וכלה, ולהגדיל כבוד התורה, י"ל שאם חתן הבר מצוה משמיע גם כן מילי דאורייתא, יש בהענקת המתנה עידוד לבר מצוה שימשיך להתמיד בלימודו, ונחשב גם כן לצורך מצוה.

עי"ש מאריך בכל הנ"ל, ובסיכום כתב שהמנהג שנהגו להעניק מתנה מטעם הנהלת בית הכנסת לחתן הבר מצוה בשבת, יש לו על מה שיסמוך, והנח להם לישראל. ומכל מקום נכון יותר שגבאי בית הכנסת יזכה לו המתנה מערב שבת על ידי אחר, באופן שיגביה את המתנה, ויאמר אני זוכה לו לפלוני מתנה זו, דקיימא לן זכין לאדם שלא בפניו. ואפילו עדיין לא מלאו לו שלש עשרה שנה ויום אחד, ונמצא שעודנו קטן, אעפ"כ יש לו זכיה. ועצה טובה זו הוזכרה בשו"ת כפי אהרן אפשטיין (סימן נ"ט), ובשו"ת בית אבי (או"ח סימן ל"א). וכן יש לנהוג בכל מתנה שאדם רוצה להעניק לחבירו בשבת או ביו"ט, שיזכה לו אותה מערב שבת, ואז מותר ליתנה לחבירו בשבת, אם אין עליה תורת מוקצה, וכזה ראוי לעשות.